

POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM TOKOM COVID-19 PANDEMIJE U KONTEKSTU PRIDRUŽIVANJA EU

POLICY BRIEF

Rad MDRI-S podržava Švedska u okviru programa Beogradske otvorene škole „Civilno društvo za unapredjenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“.

Društveno-politička kriza izazvana pandemijom Covid-19 imala je velike posledice na osobe sa invaliditetom, posebno one smeštene u institucijama socijalne zaštite širom sveta. Pored znatno viših stopa zaraze u institucijama u odnosu na opštu populaciju, korisnici ustanova bili su nesrazmerno pogođeni merama koje je donosila Vlada Republike Srbije, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, ali i pojedinačnim praksama u ustanovama za smeštaj.

Rizik za oboljevanje u ustanovama socijalne zaštite veći je od onog u opštoj populaciji, pre svega zbog smeštaja većeg broja osoba u istom objektu, koji u našoj zemlji primaju i do 900 korisnika. Osobe koje borave u institucijama često imaju pridružene bolesti, koje nekada nastaju kao posledica života u instituciji. Takođe, mnoge ustanove u Srbiji se ne mogu pohvaliti zavidnim materijalnim i higijenskim uslovima, pa su kao takve i u vreme pre pandemije Covid-19 bile plodno tlo za širenje raznih infektivnih oboljenja, poput hepatitisa ili parazitarne oboljenja.

Pojedine ustanove, odnosno njihovi rukovodioci, su dodatno ugrozili sigurnost korisnika smeštaja, postupajući suprotno preporukama Svetske zdravstvene organizacije, Saveta Evrope i drugih međunarodnih tela. Ovi međunarodni subjekti su naglašavali potrebu za izmeštanjem korisnika iz kolektivnih smeštaja, ali i značaj boravka na otvorenom prostoru i na suncu, kao i značaj fizičke aktivnosti za očuvanje imuniteta i mentalnog zdravlja. Nasuprot tome, u mnogim ustanovama širom Srbije korisnici

su bili sprečeni, ili im nije bilo omogućeno, da napuštaju objekte u kojima borave. Zabeležen je i slučaj povlačenja korisnika usluge stanovanja uz podršku u Petrovcu na Mlavi, nazad u ustanovu dr Nikola Šumenković uz objašnjenje da je to mera zaštite korisnika od zaraze. MDRI-S je skrenula pažnju nadležnima na štetnost ovakve odluke, te da je na taj način osim uskraćivanja prava na ličnu slobodu ovih korisnika, njihovo zdravlje bilo dodatno ugroženo prebacivanjem u kolektivni smeštaj.

Manje očekivana, ali vrlo ozbiljna posledica pandemije je manjak osoblja u institucijama. Prema nekim ocenama, srpske ustanove za smeštaj i u regularnim prilikama pate od nedovoljnog broja angažovanih, što neretko rezultira u preteranoj upotrebi psihofarmaka, čestom korišćenju mehaničkih sredstava za fiksaciju, kao i zapostavljanju¹. Tokom pandemije ovaj problem je dodatno uvećan, pa je MDRI-S dobijala veći broj navoda o zapostavljanju korisnika, posebno u gerontološkim centrima.

Uvođenje mera rezultiralo je uskraćivanjem ljudskih prava osobama sa invaliditetom i osobama bez invaliditeta. Međutim, važno je napomenuti da su prava osoba sa invaliditetom koja žive u ustanovama socijalne zaštite bila u znatno većem obimu ograničena i da su ograničenja trajala duže.

¹ Generalna skupština Ujedinjenih nacija. "Poseta Srbiji i Kosovu. Izveštaj Specijalnog izvestioca za torturu i drugo surovo, nečovečno i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje." 2019. par. 41

POVREDA PRAVA NA PRIVATNOST I PORODIČNI ŽIVOT

Propisima MINRZS korisnicima ustanova socijalne zaštite za smeštaj posete su bile zabranjene efektivno više od 140 dana od 12.03.2020. do septembra 2020. U dva navrata MINRZS je uvelo striktno ograničeni režim poseta² - najviše dve posete sedmično, u trajanju od 15 minuta, kada je temperatura vazduha iznad 18 stepeni celzijusa i kada nema vetra i kiše. Uz to, ove instrukcije ne bave se time na koji način bi se omogućile posete onim korisnicima koji ne mogu da se kreću, a koji borave u prostorijama sa više drugih korisnika. Prema tome, može se zaključiti da ovim ljudima posete nisu omogućene ni na koji način, sve od 12. marta.

Uzimajući u obzir da je neophodno preduzeti mere kako bi se širenje Sars-Cov-2 u ustanovama za smeštaj sprečilo u najvećem mogućem obimu, jasno je da postoji potreba za određenim merama i prilagođavanjima u oblasti organizovanja života i rada u ovim ustanovama. Međutim, mere zaštite mogu da se sprovedu na manje restriktivan način, tako da u najvećem obimu smanje zadiranje u pravo na privatnost i porodični život. Postavljanjem providnih barijera između korisnika/korisnice i njegovog/njenog posetioca, obavljanje poseta u prostorima koji se nalaze van smeštajnih objekata, kao što su posebne prostorije za posete i drugi objekti koji mogu biti prilagođeni ovoj nameni, korišćenjem zaštitne opreme (viziri, maske, rukavice, dezobarijere), posete bi se mogle odvijati.

Na samom početku epidemije smo skretali pažnju na isti problem i predlagali preduzimanje mera savetovanih od strane Svetske zdravstvene organizacije – omogućavanje video poziva umesto poseta.

Video-pozivi u međuvremenu nisu učinjeni dostupni korisnicima, a sa obzirom na trajanje pandemije opravdano je reći da ni takav vid komunikacije ne bi bio dovoljan da zadovolji potrebu za kontaktom korisnika sa bliskim osobama koje žive van institucije.

Ograničenje prava na privatnost i porodični život, koje je navedenim propisima MINRZS uspostavljeno, neproporcionalno je i traje duže nego što je to apsolutno neophodno, a značajno duže i intenzivnije od ograničenja koja su bila uspostavljena nad ostatkom populacije odlukama Vlade Republike Srbije.

Posete su za korisnike ustanova za smeštaj jedini način komunikacije sa svojim bližnjima, pa zabrana posećivanja za njih znači faktičku zabranu komunikacije sa spoljnim svetom.

² <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/dovoljene-posete-u-gerontoloskim-centrima-i-domovima-za-stare-0> & <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/dovoljene-posete-u-gerontoloskim-centrima-i-domovima-za-stare>

POVREDA PRAVA NA LIČNU SLOBODU

Prema navodima zaposlenih i samih korisnika u većini ustanova socijalne zaštite za smeštaj osoba sa invaliditetom nije omogućeno kretanje van objekata u kojima su smešteni, odnosno izvan imanja koja pripadaju ovim ustanovama, u cilju zaštite od koronavirusa. Ovakvo ograničenje kretanja, koje traje najmanje od 13. marta 2020. godine do danas, predstavlja faktičko lišenje slobode osoba sa invaliditetom koje traje više od 160 dana.

Treba napomenuti da je ovakva restrikcija kretanja uobičajena praksa u ustanovama za smeštaj u periodima sezonskog gripa, ali i nepovoljnih atmosferskih prilika poput padavina i niskih temperatura. Takva praksa je potpuno neprihvatljiva jer oduzima ljudima sa invaliditetom pravo da donose najjednostavnije, svakodnevne odluke, pa predstavlja ponižavajuću praksu koja povređuje dostojanstvo korisnika.

Iako treba da predstavlja meru zaštite od koronavirusa, ograničenje lične slobode korisnika ustanova socijalne zaštite je neproporcionalna mera, predugo traje, te se isti efekat može postići manjim ograničenjem prava.

Vladi Republike Srbije:

o pri donošenju odluka o protiv-pandemijskim merama ograničenja ljudskih prava osobama sa invaliditetom, uključujući one koje žive u ustanovama socijalne zaštite, ne smeju da budu veća i dugotrajnija od onih koja se odnose na opštu populaciju.

Ministarstvu za rad zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

- o Izraditi Program deinstitutionalizacije i akcioni plan koji će sadržati sledeće mere:
 - Prevencija izdvajanja dece sa razvojnim teškoćama iz primarnih porodica;
 - Razvoj usluga u zajednici i usluga za samostalan život (npr. proširivanje usluge personalna asistencija na odrasle osobe sa intelektualnim invaliditetom);
 - Razvoj usluge stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom;
 - Prilagođavanje usluga i objekata dostupnih opštoj populaciji osobama sa invaliditetom;
 - Zabrana izgradnje i proširivanja kapaciteta velikih i malih institucija (npr. male domske zajednice), kao i plan za smanjenje i zatvaranje postojećih institucija;
 - Zabrana ulaganja u institucionalne kapacitete koja prevazilaze ulaganja potrebna kako bi se otklonila opasnost po zdravlje i život korisnika.
- o Izraditi plan za delovanje u hitnim situacijama u skladu sa preporukom br. 20 Komiteta za prava osoba sa invaliditetom upućenoj srpskim vlastima.
- o Izvršiti fizička i tehnička prilagođavanja, kao i mere zaštite u cilju omogućavanja poseta korisnicima domova i stalne komunikacije sa porodicom i prijateljima.
- o Omogućiti korisnicima napuštanje prostorija doma i boravak na otvorenom prostoru za vreme pandemije.
- o Objavljivati ažurne podatke o broju umrlih korisnika ustanova za smeštaj usled Covid-19.
- o Omogućiti nezavisni monitoring u ustanovama za smeštaj u vreme pandemije, uz odgovarajuće mere zaštite.

Zaštitniku građana

o sprovoditi nezavisni monitoring u ustanovama za smeštaj osoba sa invaliditetom u vreme pandemije, uz odgovarajuće mere zaštite.